

ДОХОДИ ТА ВИТРАТИ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ ЯК ДЖЕРЕЛА ГНУЧКОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

© 2015 ЛАКТИОНОВА О. А.

УДК 336.63

Лактіонова О. А. Доходи та витрати домашніх господарств як джерела гнучкого розвитку країни

У статті проаналізовано ступінь впливу окремих видів фінансових ресурсів домогосподарств в Україні на етапах їх формування і використання на забезпечення економічного зростання із урахуванням можливості реалізації основних умов гнучкого розвитку. Як ресурси гнучкого розвитку використано прибуток та змішаний дохід, підприємницький дохід та доходи від самозайнятості, дохід від власності. Визначено наявність та значення точок екстремуму в динаміці фінансових ресурсів і витрат домогосподарств, перевищення яких контрпродуктивно впливає на розмір ВВП. Оцінено запас збільшення окремих видів фінансових ресурсів і витрат домогосподарств на ВВП до точки екстремуму. Отримано прогноз змін у диференціації населення в Україні в найближчій перспективі. Зазначено, що маневрений фінансовий потенціал населення в умовах циклічного розвитку економіки зі зростанням тривалості та глибини кризових і рецесійних процесів є ключовою характеристикою стійкості фінансової системи, основою її розвитку і відповідно гнучкого економічного розвитку країни – спроможності до відновлення економічної динаміки.

Ключові слова: доходи домашніх господарств, витрати домашніх господарств, гнучкий розвиток, нерівність доходів.

Табл.: 7. **Формул.:** 5. **Бібл.:** 9.

Лактіонова Олександра Анатоліївна – кандидат економічних наук, докторант, кафедра фінансів і банківської справи, Донецький національний університет (вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21021, Україна)

E-mail: laktionova.ola@donnu.edu.ua

УДК 336.63

UDC 336.63

Лактіонова О. А. Доходы и расходы домашних хозяйств как источники гибкого развития страны

Laktionova O. A. Household Incomes and Costs as Sources of the Country's Flexible Development

В статье проанализирована степень влияния отдельных видов финансовых ресурсов домохозяйств в Украине на этапах их формирования и использования доходов для обеспечения экономического роста с учетом возможности реализации основных условий гибкого развития. В качестве ресурсов гибкого развития в анализе использованы прибыль и смешанный доход, предпринимательский доход и доходы от самозанятости, доход от собственности. Определено наличие и значение точек экстремума в динамике финансовых ресурсов и расходов домохозяйств, превышение которых контрпродуктивно влияет на величину ВВП. Оценен запас увеличения отдельных видов финансовых ресурсов и расходов домохозяйств на ВВП относительно их экстремумов. Получен прогноз изменений в дифференциации населения в Украине в ближайшей перспективе. Отмечено, что маневренный финансовый потенциал населения в условиях циклического развития экономики с ростом продолжительности и глубины кризисных и рецессионных процессов является ключевой характеристикой устойчивости финансовой системы, основой ее развития и соответственно гибкого экономического развития страны – способности к восстановлению экономической динамики.

The article analyzes the degree of influence of individual types of the households' financial resources in Ukraine on the stages of formation and use of incomes for provision of economic growth, taking into account the feasibility of the basic conditions of flexible development. As resources for flexible development, in the analysis were used profit and mixed income, entrepreneurial income and income from self-employment, and income from property. Availability and value of extreme points in the dynamics of both financial resources and the household costs, excess of which causes a counter-productive effect on GDP, has been determined. The reserve of increase for individual types of financial resources and household costs towards GDP in relation to their extremes has been estimated. A forecast of changes in the differentiation of the population in Ukraine in the nearest future has been received. It has been specified that agile financial potential of population, under conditions of the cyclic economy development with increasing duration and depth of the crisis and recessionary processes, is a key characteristic of the financial system stability, the basis of its development and, consequently, of the country's flexible economic development, i.e. the resilience of economic dynamics.

Ключевые слова: доходы домашних хозяйств, расходы домашних хозяйств, гибкое развитие, неравенство доходов.

Key words: household incomes, household costs, flexible development, income inequality.

Табл.: 7. **Формул.:** 5. **Библ.:** 9.

Табл.: 7. **Formulae:** 5. **Bibl.:** 9.

Лактіонова Олександра Анатоліївна – кандидат економічних наук, докторант, кафедра фінансів і банківського дела, Донецький національний університет (вул. 600-ліття, 21, Вінниця, 21021, Україна)

Laktionova Olexandra A. – Candidate of Sciences (Economics), Candidate on Doctor Degree, Department of Finance and Banking, Donetsk National University (vul. 600-richchia, 21, Vinnitsa, 21021, Ukraine)

E-mail: laktionova.ola@donnu.edu.ua

В умовах інтенсивної динаміки та великого розмаїття потреб основною умовою життєзабезпечення у довгостроковому періоді стає гнучкість, яка дозволяє чітко та своєчасно реагувати на зміни, а саме, задовольняти наявні неоднорідні виклики оточення; адаптувати діяльність до нових умов; своєчасно проводити організаційні перебудови. Гнучкий розвиток базується на спроможності ефективного застосування та видозміни ресурсів економічного зростання, стійкого нарощування показників позитивної зміни без накопичення або зниження у перспективі боргових ресурсів, а також ресурсів, що не відновлюються.

Фінансові ресурси домогосподарств та їх використання є найважливішим фактором не тільки економічного розвитку, а і його стійкості. Маневрений фінансовий потенціал населення в умовах циклічного розвитку економіки, зі зростанням тривалості та глибини кризових і рецесійних процесів, є ключовою характеристикою стійкості фінансової системи, основою її розвитку і, відповідно, гнучкого економічного розвитку країни – спроможності до відновлення економічної динаміки.

Питанням розподілу та перерозподілу доходів населення присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Е. Лібанова, М. Савлук, А. Колот, Н. Холод, В. Анто-

нюк, А. Кудинова, М. Соколік та ін. Найбільш актуальні питання сьогодення – взаємозв'язку нерівності домогосподарств за доходами та її впливу на економічний розвиток, розглядають у своїх дослідженнях такі іноземні вчені, як Дж. Ву, Дж. Стігліц, С. Клаезенс, Е. Перротті, М. Корак, В. Істерлі, Ф. Чінгано та ін. Разом із тим, пошук драйверів економічного розвитку в системі фінансових ресурсів домогосподарств і способів їх використання, напрямів конструктивної зміни структури доходів та витрат населення з позиції формування маневреного потенціалу гнучкого економічного розвитку залишається одним із найактуальніших.

Отже, метою статті є визначення впливу окремих видів фінансових ресурсів домогосподарств, як на етапі формування, так і на етапі використання доходів та ресурсів, у забезпеченні економічного зростання із урахуванням можливості реалізації основних умов гнучкого розвитку.

В інституційному секторі «Домашні господарства» основним фінансовим ресурсом, що визначає умови гнучкості та гнучкого розвитку, виступають ті види доходів, що в першу чергу пов'язані з формуванням, збереженням і розвитком людського, соціального та фізичного капіталів як основних базових вимог можливості реалізації стійкості та сталого розвитку. У цьому аспекті можна розглядати доходи та сукупні ресурси на стадії їх формування та розподілу або застосування. На етапі формування доходів виокремлюють чотири агрегованих види, а саме: оплату праці, прибуток та змішаних доходів, соціальні трансферти, доходи від власності. Якщо розглядати сукупні ресурси домашніх господарств залежно від основного джерела доходу, то за структурою відрізняють такі: оплата праці, доходи від підприємницької діяльності, доходи від реалізації сільськогосподарської продукції та ін. Сукупні ресурси включають: загальні доходи, використані заощадження, приріст позик, кредитів та боргів, а також повернені домогосподарствам борги, це потенційні ресурси домогосподарств незалежно від джерела їх виникнення.

Особлива роль у структурі фінансових ресурсів для можливої реалізації механізму гнучкості належить окремим видам доходів та ресурсів, зокрема:

- ✦ чистий прибуток та змішаний дохід, який включає оплату праці, податки за вирахуванням субсидій, дохід від власності, за виключенням споживання основного капіталу;
- ✦ дохід від підприємницької діяльності та самозайнятості, тобто особисті доходи від підприємницької, фермерської та самостійної господарської діяльності громадян (без урахування витрат, пов'язаних із цією діяльністю). Ці доходи забезпечують можливість відтворення та розвитку як безпосередньо працівника в робочій силі, так і членів його родини. Вони визначають основну складову людського капіталу в аспекті можливості інвестицій в освіту, розвиток, здоров'я, відпочинок і т. ін.;
- ✦ доходи від власності, а саме: отримані дивіденди по акціях та інших видах цінних паперів, відсотки по вкладах у банківські установи, доходи від здавання в оренду нерухомості. Разом із доходами від підприємницької діяльності цей вид доходів визначає обсяги фізичного капіталу сектора домогосподарств, який являє собою акції, вклади, капітальне будівництво житла та ін.

Аналіз зміни структури доходів населення за 2005 – 2013 рр. (табл. 1) свідчить про те, що за останнє десятиріччя практично не відбувається суттєвих змін. З 2007 р. спостерігають незначне збільшення (на 2,4%) частки доходів від власності.

У структурі сукупних ресурсів (у розрахунку на домогосподарство) частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості за аналізований період після кризи суттєво знижується. Аналогічна закономірність склалася і за доходами від продажу сільськогосподарської продукції (табл. 2). Необхідно відзначити, що за більшістю країн світу частка доходів тільки від самозайнятості у загальних доходах вище, ніж в Україні,

Таблиця 1

Структура доходів населення України за 2005 – 2013 рр. [1]

Рік	Заробітна плата		Прибуток		Соціальна допомога та ін. соціальні трансферти		Доходи від власності		Разом доходів	
	млн грн	частка, %	млн грн	частка, %	млн грн	частка, %	млн грн	частка, %	млн грн	частка, %
2005	160621	42,1	58404	15,3	151307	39,7	11072	2,9	381404	100
2006	205120	43,5	69186	14,7	183900	39,0	13855	2,8	472061	100
2007	278968	44,8	95203	15,3	229040	36,7	20078	3,2	623289	100
2008	366387	43,3	131139	15,5	319683	37,8	28432	3,4	845641	100
2009	365300	40,8	129760	14,5	364572	40,7	34654	4,3	894286	100
2010	449553	40,8	160025	14,5	423741	38,5	67856	6,2	1101175	100
2011	529133	41,8	200230	15,8	49386	37,1	68004	5,3	1266753	100
2012	609394	41,8	224920	15,4	542781	37,2	80769	5,6	1457864	100
2013	630134	40,7	243668	15,7	586379	37,9	87952	5,7	1548733	100
2014	630734									100

де вони об'єднані в одну групу. У середньому за останні дев'ять років частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості склала 4,9%, водночас у європейських розвинутих країнах тільки від самозайнятості цей показник коливається у межах від 4% (Швеція) до 42% (Італія) та 29% (Германія) [2].

Треба відзначити, що в структурі основних фінансових ресурсів, що можуть забезпечити реалізацію механізму гнучкого розвитку в секторі «домашні господарства», у цьому дослідженні не розглядаються окремо два основні доходи – оплата праці та пенсії; стипендії та пільги, надані готівкою, що за станом на 2010–2014 рр. склали 74–78% від загального обсягу сукупних ресурсів. Безперечно, значна частина цих ресурсів пов'язана з можливостями формування людського капіталу. Водночас, у сучасних умовах соціально-економічного розвитку національного господарства ці два види доходів функціонально пов'язані, у першу чергу, із компенсаційним механізмом мінімальних витрат на відтворення робочої сили та механізмом соціального захисту або соціальної допомоги окремим верствам населення.

У загальному вигляді ці два доходи можна розглядати в структурі наявних доходів (у цілому та в розрахунку на одну особу), що містять первинні доходи та сальдо поточних перерозподільних трансфертів. Вони характеризують величину, якою володіють домогосподарства для фінансування споживання та заощаджень. На етапі використання наявних доходів включають витрати на придбання товарів та послуг, сплачені доходи від власності, накопичення нефінансових активів. Приріст нефінансових активів – це основна частина валового накопичення, що додатково містить також придбання основних фондів, нематеріальних активів, витрати на покращення невироблених матеріальних активів, витрати на невироблені активи та нематеріальні активи.

У цілому валове нагромадження представляє собою фізичний капітал домогосподарств.

Визначення ролі всіх видів фінансових ресурсів домогосподарств, як на етапі формування, так і на етапі використання доходів та ресурсів, у забезпеченні економічного зростання із урахуванням можливості реалізації основних умов гнучкого розвитку, базується на оцінці та аналізі їх впливу на основні економетричних моделей, що реалізують алгоритм кореляційно-регресійного аналізу. Показником економічного зростання обрано показник ВВП у фактичних цінах за 2005–2013 рр., а основними факторними ознаками – показники основних видів фінансових ресурсів домогосподарств.

Такий аналіз дозволяє:

- ★ *по-перше*, визначити ступінь впливу окремих складових фінансових ресурсів домогосподарств та їх витрат на показник ВВП;
- ★ *по-друге*, визначити наявність та значення точок екстремуму в динаміці фінансових ресурсів і витрат домогосподарств, перевищення яких контрпродуктивно впливає на розмір ВВП;
- ★ *по-третьє*, визначити фінансову гнучкість домогосподарств із позиції запасу збільшення окремих видів фінансових ресурсів і витрат домогосподарств на ВВП до точки екстремуму.

На першому етапі проведено оцінку кожного виду фінансового ресурсу на зміну ВВП окремо, тобто були розроблені парні регресійні залежності (табл. 3). Усі моделі відповідають критеріям статистичної залежності ($F_p > F_\alpha$) і статистичної точності ($E_{\text{отн}} \leq 15\%$), що підтверджує об'єктивність моделей та їх відповідність характеру реальних залежностей.

Отримані залежності майже за всіма видами доходів і ресурсів (як на етапі їх формування, так і на етапі застосування), відповідають параболічним регресійним

Таблиця 2

Зміна структури сукупних ресурсів домогосподарств залежно від основного джерела доходу домогосподарств (у середньому за місяць у розрахунку на 1 домогосподарство, %) [1]

Рік	Сукупні ресурси в середньому на 1 домогосподарство, грн	У тому числі, %			
		оплата праці	доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	доходи від продажу сільськогосподарської продукції	доходи від власності
2005	1321,4	46,0	4,9	4,6	2,9
2006	1611,7	48,4	4,6	3,8	2,8
2007	2012,1	50,6	5,2	3,6	3,2
2008	2892,8	49,4	5,3	3,3	9,4
2009	3015,3	47,9	5,1	2,9	4,3
2010	3469,1	47,9	6,2	3,4	6,2
2011	3841,7	49,3	4,6	3,2	5,3
2012	4134,2	50,9	4,1	2,9	5,7
2013	4454,2	50,8	4,0	2,8	5,7
У середньому за 2005–2013 рр.	–	49,0	4,9	3,4	3,8

моделям, що свідчить про зміну напрямку зв'язку за умови досягнення відповідним фактором (фінансовим ресурсом) точки екстремуму. Наприклад, залежність ВВП від чистого прибутку та замішеного доходу (x_1) апроксимується наступним рівнянням зв'язку:

$$\begin{aligned} \overline{y_{x_1}} &= -1,949 + 8,423x_1 - 0,01x_1^2, \\ R^2_{y_{x_1}} &= 0,999; \varepsilon_{\text{омн}} = 1,3; F_p = 299; \\ F_2 &= \left\{ \begin{array}{l} \alpha = 0,05 \\ v_1 = 2 \\ v_2 = 5 \end{array} \right\} = 5,79; F_p = F_\alpha. \end{aligned} \quad (1)$$

Співвідношення параметрів моделі (1) показує, що в межах фактичної зміни обсягів чистого прибутку та змішаного доходу, які склалися в країні за 2005–2013 роки, тобто від 58,401 до 243,668 млрд грн, виявлено пряму залежність. Зростання одного виду ресурсу виступає фактором зростання ВВП, водночас, за умови збільшення його до 421,15 млрд грн (точка екстремуму, тобто $x_{1\text{екстр}} = 421,15$), напрямком зв'язку може змінитися на протилежний. Виходячи із результатів розрахунків така залежність склалася майже за всіма видами фінансових ресурсів домогосподарств.

Слід також зазначити, що майже усі види фінансових ресурсів і витрат мають точки екстремумів, вищі за значення, досягнуті фактично, що свідчить про певний потенціал продуктивного їх збільшення та відповідно позитивного впливу на зростання ВВП. Найбільшим такої запас є для наявного доходу, чистого прибутку, індивідуальних споживчих витрат, приросту фінансових активів.

Звертає на себе увагу точки екстремуму, що склалися за двома видами ресурсів – за валовим накопиченням (x_4) та доходами від власності сплаченими (x_7). Зокрема, $x_{4\text{екстр}} = 144,9$ млрд грн, що менше фактичного рівня 2013 р. ($x_{4,2013} = 146,658$ млрд грн, а показник $x_{7\text{екстр}} = 24,68$ млрд грн нижче фактичного рівня за 2008–2011 рр. На нашу думку, це може бути пов'язано з неефективним застосуванням даного ресурсу в забезпеченні економічного зростання, зокрема низький рівень віддачі від окремих ресурсів разом зі зростанням витрат на їх придбання.

Достатньо низька залежність склалася також і між ВВП і накопиченням нефінансових активів (x_9). Із урахуванням неоднозначної тенденції, що характеризує їх зміну, коли у кризові роки був також відтік цього ресурсу, щільність зв'язку була на рівні 0,256 ($R^2_{y_{x_9}} = 0,256$), а точка екстремуму ($x_{9\text{екстр}} = 15,8$ млрд грн) показує, що тільки у випадку якщо приріст ресурсів буде перевищувати 15,8 млрд грн, його можна розглядати як фактор економічного зростання.

Таким чином, за основними видами фінансових ресурсів у межах їх фактичної зміни за аналізований період склалася пряма залежність, однак еластичність зі зростанням обсягів фінансових ресурсів суттєво знижується, а за умови досягнення точок екстремуму напрям зв'язку змінюється на протилежний.

Ізольований вплив фінансових ресурсів на забезпечення економічного зростання є умовним, тому що тільки їх поєднання та загальний вплив визначає можливі параметри економічного зростання.

На етап формування доходів залежність ВВП від конкретних видів доходів, що визначають можливість гнучкого розвитку, відповідає таким регресійним залежностям:

★ натурально-матеріальна регресія:

$$\overline{y_{x_i}} = 15,297 + 6,073x_1 - 1,352x_2^2; \quad (2)$$

$$R^2_{y_{x_9}} = 0,991; \varepsilon_{\text{омн}} = 3,4\%; F_p = 340;$$

★ стандартизована регресія:

$$t\overline{y_{x_i}} = 1,103tx_1 - 0,111tx_2^2. \quad (3)$$

Співвідношення параметрів стандартизованої моделі (3) показує, що основним фінансовим ресурсом економічного зростання зараз виступає прибуток та змішаний дохід. Водночас, дохід від власності, який займає в середньому за 2005–2013 рр. не більше 3,8% від загального розміру сукупних ресурсів домогосподарств, не тільки не є фактором економічного зростання, а й за умови спільного впливу навіть виступає «дестимулятором».

Спільний вплив фінансових ресурсів на зміну ВВП на етапі їх застосування відповідає таким множинним рівнянням регресії:

★ натурально-матеріальна регресія:

$$\overline{y_{x_i}} = 364,136 + 11,72x_7 + 4,786x_8^2 - 3,172x_9^2; \quad (4)$$

$$R^2_{y_{x_i}} = 0,728; \varepsilon_{\text{омн}} = 15\%; F_p = 4,46;$$

★ стандартизована регресія:

$$t\overline{y_{x_i}} = 357tx_7 + 0,656tx_8^2 - 0,087tx_9^2. \quad (5)$$

Основним фактором економічного зростання є приріст фінансових активів (x_8), його вплив на зміну ВВП у 1,84 разу ($0,656 : 0,357 = 1,84$) сильніше, ніж зміна сплачених доходів від власності (x_7). Аналогічним чином діє цей взаємозв'язок і у зворотному напрямку. Найбільше серед проаналізованих фінансових ресурсів буде реагувати зменшення ВВП на падіння фінансових вкладень – 1% такого падіння буде призводити до 0,65% падіння ВВП. Необхідно відзначити, що у сукупному впливі усіх трьох факторів разом накопичення нефінансових активів виступає дестимулятором, що тільки підтверджує ті висновки і закономірності зв'язку, що склалися і за умови парної регресії.

Необхідно відзначити і вплив на особливості вартісного вираження факторів під час розрахунку моделей – усі показники були обрані в поточних цінах, тобто супутнім «прихованим» чинником взаємозв'язку виступає й чинник зростання цін за 2005–2013 рр. Виключення фактора інфляції за всіма показниками достатньо проблематично, тому що зміна цін за кожним видом фінансового ресурсу для переведення їх у порівняний вигляд на основі існуючої інформаційної бази практично неможливе. Наприклад, якщо для ВВП можливо використання для дефлятора, а для наявного доходу – індексу споживчих цін, то для валових накопичень, зміни

Регресійні моделі залежності ВВП від фінансових ресурсів домогосподарств та запас гнучкості як фактор економічного зростання в Україні

Доходи та витрати	Змінна	Регресійна модель, показники адекватності моделі	Теоретична лінія регресії	Точка екстремуму	Фактичне значення	Запас гнучкості
1	2	3	4	5	6	7
Чистий прибуток та змішаний дохід, млрд грн	X_1	$\overline{y_{x_1}} = -1,949 + 8,423x_1 - 0,01x_1^2 R_{y,x_1}^2 = 0,999;$ $\varepsilon_{опт} = 1,3\%; F_p = 299$	Параболічна	$X_{1екстр} = 421,15$ млрд грн	257,43	163,72 (63,6%)
Дохід від власності, млрд грн	X_2	$\overline{y_{x_2}} = 316,007 + 19,788x_2 - 0,0083x_2^2 R_{y,x_2}^2 = 0,934;$ $\varepsilon_{опт} = 7,9\%; F_p = 42,5$	Параболічна	$X_{2екстр} = 119,2$ млрд грн	92,01	27,21 (30%)
Чистий скоригований наявний дохід, млрд грн	X_3	$\overline{y_{x_3}} = 40,467 + 1,232x_3 - 0,00011x_3^2 R_{y,x_3}^2 = 0,980;$ $\varepsilon_{опт} = 3,8\%; F_p = 1114,4$	Параболічна	$X_{3екстр} = 4738,5$ млрд грн	1215,5	3523 (289%)
Валові накопичення, млрд грн	X_4	$\overline{y_{x_4}} = -155,76 + 19,786x_4 - 0,066x_4^2 R_{y,x_4}^2 = 0,824;$ $\varepsilon_{опт} = 14,5\%; F_p = 32,8$	Параболічна	$X_{4екстр} = 144,9$ млрд грн	156,7	-11,8 (-7,5%)
Інші поточні трансферти, млрд грн	X_5	$\overline{y_{x_5}} = 45,708 + 34,507x_5 - 0,168x_5^2 R_{y,x_5}^2 = 0,899;$ $\varepsilon_{опт} = 10,8\%; F_p = 26,76$	Параболічна	$X_{5екстр} = 102,7$ млрд грн	58,4	44,3 (75%)
Індивідуальні споживчі витрати, млрд грн	X_6	$\overline{y_{x_6}} = -34,045 + 1,659x_6 - 0,00038x_6^2 R_{y,x_6}^2 = 0,997;$ $\varepsilon_{опт} = 1,4\%; F_p = 1136$	Параболічна	$X_{6екстр} = 2183,7$ млрд грн	1304,0	879,7 (67,4%)
Доходи від власності (сплачений), млрд грн	X_7	$\overline{y_{x_7}} = 23,991 + 96,233x_7 - 1,951x_7^2 R_{y,x_7}^2 = 0,640;$ $\varepsilon_{опт} = 20,6\%; F_p = 5,33$	Параболічна	$X_{7екстр} = 24,68$ млрд грн	26,59	-1,91 (-7,1%)
Приріст фінансових активів, млрд грн	X_8	$\overline{y_{x_8}} = 448,0 + 7,747x_8 - 0,010x_8^2 R_{y,x_8}^2 = 0,640;$ $\varepsilon_{опт} = 20,6\%; F_p = 5,33$	Параболічна	$X_{8екстр} = 382,35$ млрд грн	110,9	271,45 (244%)

1	2	3	4	5	6	7
Накопичення нефінансових активів, млрд грн	X_9	$\overline{y_{x9}} = 1158,6 - 49,3x_9 + 1,56x_9^2 R_{y,x9}^2 = 0,256;$ $\varepsilon_{отн} = 32,6\%; F_p = 1,034$	Гіпербола увігнута	$X_{9екстр} = 15,8$ млрд грн	5,38	10,42 (193%)
Наявний дохід в розрахунку на 1 особу за місяць	X_{10}	$\overline{y_{x10}} = 2,72 + 77,1x_{10} - 0,843x_{10}^2 R_{y,x10}^2 = 0,992;$ $\varepsilon_{отн} = 2,6\%; F_p = 383,6$	Гіпербола опукла	$X_{10екстр} = 45,73$ тис.грн.	26,72	19,01 (71%)
Наявний дохід усього, млрд грн	X_{11}	$\overline{y_{x11}} = -9,137 + 1,683x_{11} - 0,000392x_{11}^2 R_{y,x11}^2 = 0,993;$ $\varepsilon_{отн} = 2,5\%; F_p = 420,2$	Параболічна	$X_{11екстр} = 2148,3$ млрд грн	1215,45	932,85 (76,7%)

фінансових та нефінансових активів необхідними є додаткові розрахунки.

Таким чином, наявність прямих зв'язків зі зміною їх еластичності, а за умови досягнення екстремуму, можливої зміни навіть на пряму зв'язку, свідчить про те, що за умови збереження наявних закономірностей та прискорення темпів зростання цін досягнення екстремуму за основними фінансовими ресурсами можливе у найближчій перспективі. За рахунок тільки інфляційної компоненти, яка склалася у 2015 р., фінансові ресурси домогосподарств як фактор економічного зростання будуть майже вичерпані, що потребує розробки механізму гнучкого управління.

Основні напрями гнучкого управління фінансовими ресурсами домогосподарств повинні включати:

- ✦ зміну структури сукупних фінансових ресурсів домогосподарств зі збільшенням частки валового накопичення як основного фактора формування фізичного та людського капіталу;
- ✦ у структурі доходів необхідним є підвищення частки підприємницького доходу та доходу від власності як основних регуляторів можливості гнучкого управління.

У контексті формування людського капіталу загальними умовами забезпечення реалізації критеріїв гнучкості передбачається:

- ✦ збільшення витрат на відтворення та розвиток людського капіталу;
- ✦ підвищення доходності і, відповідно, капіталізації житла через механізми іпотеки, відповідне використання фінансових інструментів для стимулювання розвитку ринку житла в цілому;
- ✦ розширення можливостей для використання кредитування громадянами своєї освіти;
- ✦ підвищення стійкості банківської системи та валютного ринку для відновлення довіри населення та відповідне підвищення вкладень у фінансові активи;
- ✦ розвиток фінансового ринку зі збільшенням різновидів фінансових активів та напрямків вкладання грошей із чітким уявленням про ступінь ризику та відповідну норму доходності таких інструментів та фінансових інститутів, що досягається завдяки регуляторному позиціонуванню останніх на ринку фінансових послуг.

На економічний розвиток впливають не тільки доходи та витрати домогосподарств, а й ступінь їх нерівності в соціумі. Внаслідок загрозливого зростання у світі розподілу доходів та поглиблення диспропорції між найбагатшими та найбіднішими серед провідних науковців певну увагу привернули саме ці питання, включаючи вплив цього явища на економічне зростання та стійкість. Досить загрозливу закономірну тенденцію визначили спеціалісти МВФ – зростання частки доходів 20% найбідніших домогосподарств призведе до економічного зростання величиною 0,38% річних, і навпаки, збільшення частки доходів 20% домогосподарств, які є найбагатшими, зменшить економічне зростання на 0,08% у найближчі 5 років [3]. Отже, для економічного зростан-

ня найважливішим є доходи саме найбіднішого населення та середнього класу. Аналогічні результати було отримано і для країн – учасниць ОЕСР [4].

Існує декілька основних каналів впливу нерівності на економічний розвиток. Як свідчать дослідження, нерівність за доходами є одним з факторів фінансових криз – існування довготривалої диспропорції між найбіднішими та найбагатшими призводить до інтенсифікації підвищення левериджа, кредитної експансії, зменшення фінансових обмежень в період економічного підйому і відповідно зростанню неякісних кредитів [5]. Є і небезпідставні припущення, що саме цей фактор призвів до посилення фінансової дерегуляції в розвинутих країнах із відповідним збільшення турбулентності на ринку [6]. Фінансова нерівність також призводить до збільшення від'ємного сальдо зовнішнього балансу [7]. У країнах, що розвиваються, дивергенція у доходах призводить до гострих соціальних конфліктів. Є і деструктивний вплив політичного компонента у взаємозв'язку нерівності доходів домогосподарств із економічним розвитком. Так, за свідченням А. Алейшиної і Д. Родріка, у країнах із нерівністю доходів політична влада може бути розподілена більшою мірою егалітарно, ніж економічна влада. Застосування такої політичної влади для перерозподілу доходів із використанням податків може призвести до зниження мотиву інвестування і, отже, зниження економічного зростання [8].

Треба зазначити, що для країн, які розвиваються, найактуальнішою проблемою є втримання економічного зростання. За оцінкою вчених, зниження у два рази гету в нерівності доходів домогосподарств збільшить у два рази тривалість економічного підйому [9].

Отже, для розробки механізму гнучкого управління фінансовими ресурсами домогосподарств необхідним є аналіз особливостей розподілу витрат населення залежно від їх середньодушових доходів, диференційовано за децильними групами (табл. 4).

Як видно з наведеної структури, існує суттєва відмінність у розподілі витрат залежно від рівня серед-

ньодушових доходів населення. При цьому така закономірність зберігається протягом всього дослідженого періоду. Якщо в першій децильній групі (населення з найнижчими доходами – до 480 грн на особу в місяць) частка витрат на накопичення (покупка акцій, вклади в банках), на будівництво житла та капремонт складає тільки 1,6%, то в останній децильній групі – більше 8%. Головні витрати домогосподарств із найнищими доходами пов'язані із задоволенням основних фізіологічних споживчих потреб, у той час як домашні господарства з найвищими доходами мають можливість забезпечувати розвиток людського капіталу. Отже, диференціація населення за доходами, наявність тіньового сектора в розподілі доходів, застосування соціальної політики, що стимулює концентрації доходів багатих, відсутність дієвих механізмів перерозподілу, що сприяють подоланню бідності навіть у період економічного зростання, – причини наявної ситуації.

Особливо показовою є суб'єктивна оцінка рівня доходів, яку дають респонденти під час дослідження домогосподарств (табл. 5). За самооцінкою домогосподарств, за останні три роки знизилася частка домогосподарств, члени яких були спроможні задовольняти основні потреби та робити заощадження.

Реальний розподіл населення за розміром середньодушових доходів суттєво відрізняється від бажаного. Навіть по першій децильній групі населення, що не вважає себе бідним, доходи у розрахунку на одну особу повинні бути у 4 рази вище тих, що склалися фактично зараз. Середній розмір доходу для всього населення в 1,9 разу більше того, що фактично склався станом на 2013 – 2014 рр.

Розподіл населення за доходами дозволяє розрахувати прогностичні значення доходів за умови збереження розподілу, який склався. Для цього введемо дві гіпотези:

- ✦ у період гострої економічної та політичної кризи розподіл домогосподарств за доходами буде відповідати теоретичним частотам, за змінними по характеристиках логнормального розподілу;

Таблиця 4

Структура сукупних витрат за децильними групами (за 9 місяців 2014 р.) [1]

Показник	Усі домогосподарства	У т. ч. за грошовими доходами		
		1-ша децильна група	10-та децильна група	Нижче прожиткового мінімуму
Усього сукупних витрат на місяць, грн, у т. ч. нараховане витрат, %	3931	2677,2	6154,6	2647,7
– продовольчі товари	55,3	65,5	44,4	65,9
– непродовольчі товари	20,8	19,3	21,6	19,1
– послуги				
– покупка акцій, сертифікатів, вклади у банки	15,3	11,7	19,6	11,6
– будівництво, капремонт житла, нерухомості та ін.	3,6	1,1	6,3	-
– неспоживчі сукупні витрати	1,9	3,0	0,6	3,4
Разом	100	100	100	100

Розподіл домогосподарств за оцінкою рівня свого доходу, % [1]

	2010 р.			2012 р.		
	Усі домогосподарства	У т. ч.		Усі домогосподарства	у т. ч.	
		міське	сільське		міське	сільське
Було достатньо та робили заощадження	11,6	10,06	13,6	10,5	10,8	9,9
Було достатньо, але заощадження не робили	47,8	48,9	45,1	49,0	49,7	47,9
Постійно відмовляли себе у найнеобхіднішому	37,5	38,2	37,4	37,6	36,8	29,6
Не забезпечували навіть достатнього харчування	3,1	2,3	3,9	2,9	2,7	3,2

- ✦ основні напрями соціальної політики на близьку перспективу не передбачають суттєвого зростання доходів.

Дослідження домогосподарств у 2013 р. вказує також на існування суттєвої різниці в середньодушових доходах, за якими особа не вважає себе бідною (табл. 6).

Реальний розподіл населення України за еквівалентними грошовими доходами відповідає теоретичному закону логнормального розподілу (табл. 7), що дозволяє визначити теоретичні частоти розподілу домогосподарств за середньодушовими доходами (див. табл. 7, гр. 3 і гр. 5). Розподіл частот логнормального розподілу вказує на те, що в найближчій перспективі ніяких суттєвих змін у диференціації населення не буде. Можлива навіть ситуація незначного погіршення розподілу населення. Наприклад, якщо у фактичному розподілі на дві групи із найнищими доходами припадає 1,7% домогосподарств, то теоретична частота цих груп складає 2,6%, тобто вище на 0,9 в.п. Таким чином, якщо найближчим часом не буде суттєвого зростання доходів, у т. ч. зростання оплати праці, соціальних трансфертів,

то буде суттєве (до 40%) зниження загальної величини еквівалентних доходів у порівнянні з 2013–2014 рр. Треба зазначити, що частина величини падіння обсягів доходів пов'язана зі зниженням загальної кількості домогосподарств. Станом на 01.01.2015 р. кількість домогосподарств складала 14455,5 тис. (без урахування інституційного населення – військових строкової служби, осіб, що знаходяться у місцях позбавлення волі, осіб, які проживають у домах-інтернатах для осіб похилого віку, а також без верств населення на тимчасово окупованих територіях АР Крим та частини зони проведення АТО). Під час стрімкого зростання споживчих цін та рівня інфляції, зниження реальної заробітної плати у травні 2015 р. по відношенню до травня 2014 р. на 29,6% складається суттєве падіння споживчого попиту та, як наслідок, уповільнення економічного зростання та розвитку.

Проблема нерівності та розшарування населення за рівнем доходів, низький рівень доходів, незважаючи на економічне зростання та збільшення середньодушових доходів у 2012–2013 рр., актуально та посилюється у 2014–2015 рр., що визначає необхідність розробки та реалізації механізмів гнучкого управління фінансови-

Таблиця 6

Розподіл домогосподарств за фактичними і суб'єктивними оцінками середньодушового доходу [1]

Фактичний розподіл у 2014 р.		Самооцінка домогосподарств достатнього розміру свого доходу			
Середньодушові еквівалентні доходи, грн на місяць	Частка, %	Щоб не вважати себе бідним, грн	Частка, %	Дохід, який відповідає рівню середнього класу, грн	Частка, %
до 480	0,1	до 1900	4,8	до 5000	18,8
480,1 – 840	1,6	1900,1 – 2300	10,9	5000 – 6000	8,8
840,1 – 1200	8,9	2300,1 – 2700	8,5	6000 – 7000	6,1
1200,1 – 1560	19,9	2700,1 – 3100	19,9	7000 – 8000	12,8
1560,1 – 1920	22,6	3100,1 – 3500	4,2	8000 – 9000	3,6
1920,1 – 2280	15,9	3500,1 – 3900	0,5	9000 – 10000	18,9
2280,1 – 2640	12,1	3900,1 – 4300	12,3	11000 – 12000	4,5
2640,1 – 3000	6,6	4300,1 – 4700	1,2	12000 – 13000	0,8
3000,1 – 3360	4,8	4700,1 – 5100	19,1	Більше 13000	25,1
3360,1 – 3720	2,5	більше 5100	18,6		
Більше 3720	5,0		100		

Теоретичний розподіл домогосподарств за доходами у 2014 р.

Середньодушові еквівалентні доходи у розрахунку	Частка домогосподарств, %	$f_{\text{теор}}$	$\frac{(f - f_{\text{теор}})^2}{f_{\text{теор}}}$	$f_{\text{теор}}$ домогосподарств, тис.	$\chi_{\text{диср}} \cdot f_{\text{теор}}$ домогосподарств, тис. грн
1	2	3	4	5	6
до 480	0,1	0,2	0,05	28,9	8670
480,1 – 840	1,6	2,4	0,27	346,9	228954
840,1 – 1200	8,9	13,2	1,4	1908,1	1946262
1200,1 – 1560	19,9	16,6	0,65	2399,6	3311448
1560,1 – 1920	22,6	19,6	0,46	2833,3	4930812
1920,1 – 2280	15,9	21,1	0,12	3050,1	6405210
2280,1 – 2640	12,1	6,6	4,58	954,1	2347086
2640,1 – 3000	6,6	4,9	0,59	708,3	1997406
3000,1 – 3360	4,8	7,7	2,51	1113,1	3539658
3360,1 – 3720	2,5	3,1	0,11	448,1	1586274
Більше 3720	5	4,6	0,03	665,0	2593500
Разом	100	100	10,8	14455,5	28895280

ми ресурсами домогосподарств. Це пов'язано в першу чергу з тим, що зниження схильності домогосподарств до споживання та накопичення супроводжується нестабільністю економічного розвитку; порушуються основні макроекономічні пропорції в структурі ВВП, а саме: між споживчим попитом і пропозицією; наявністю економічних збитків, пов'язаних зі звуженням нарощення людського, трудового потенціалу та фізичного капіталу. Більше того, самооцінка рівня своїх доходів вказує на те, що більшість населення ідентифікує себе як бідне. Це свідчить про гальмування процесів формування середнього класу. Доходів домашніх господарств недостатньо, щоб реалізувати їх ціннісні пріоритети на сучасному рівні. Сьогодні економічне зростання на 64% залежить від людського і соціального потенціалу, на 20% – від природних ресурсів та від капіталу – на 16%. Отже, сьогодні бідність населення, низький рівень доходу виступає як загроза можливості формування гнучкості управління фінансовими ресурсами сектора домогосподарств.

ВИСНОВКИ

Відповідно до проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Відповідно до закономірностей, що склалися між фінансами домогосподарств та економічним розвитком в Україні, ефективності їх застосування на ринку капіталу та ринку споживання, доведено, що майже всі види фінансових ресурсів і витрат мають точки екстремумів і, відповідно, мають межу позитивного впливу їх зростання на ВВП.

2. Є певний потенціал продуктивного збільшення фінансових ресурсів домогосподарств та відповідно їх позитивного впливу на зростання ВВП. Найбільшим таким запас є для наявного доходу, чистого прибутку, індивідуальних споживчих витрат, фінансових активів.

3. Наявність прямих зв'язків зі зміною їх еластичності, а за умови досягнення екстремуму, можливої змі-

ни навіть напряму зв'язку, свідчить про те, що за умови збереження наявних закономірностей та прискорення темпів зростання цін досягнення екстремуму за основними фінансовими ресурсами можливе в найближчій перспективі. За рахунок тільки інфляційної компоненти, яка склалася у 2015 р., фінансові ресурси домогосподарств як фактор економічного зростання будуть майже вичерпані, що потребує розробки механізму гнучкого управління.

4. Відповідно до отриманого прогнозу в найближчій перспективі ніяких суттєвих змін у диференціації населення не буде. Можлива навіть ситуація незначного погіршення розподілу населення. Таким чином, якщо в найближчий час не буде суттєвого зростання доходів, у т. ч. зростання оплати праці, соціальних трансфертів, то можливе суттєве (до 40%) зниження загальної величини еквівалентних доходів у порівнянні з 2013 – 2014 рр. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD) / [Electronic resource]. – Mode of access : <https://data.oecd.org/>
3. Causes and Consequences of Income Inequality: a Global Perspective 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf>
4. Rising Inequality: Youth and Poor Fall Further Behind – 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.oecd.org/social/OECD2014-Income-Inequality-Update.pdf>
5. **Rajan, R. G.** Fault Lines: How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy / Raghuram G. Rajan. – Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 2010. – 237 p.
6. **Acemoglu, D.** Thoughts on Inequality and the Financial Crisis. Presentation at the American Economic Association Annual Meeting. – January 7, 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://economics.mit.edu/files/6348>
7. **Kumhof, M.** Inequality, Leverage, and Crises / Kumhof M., R. Rancière // IMF Working Paper 10/268. – Washington : International Monetary Fund, 2010.

8. Alesina, A. Distributive Politics and Economic Growth / A. Alesina, D. Rodrik // Quarterly Journal of Economics. – 1994. – Vol. 109, No. 2. – Pp. 465 – 490.

9. Berg, A. G. Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin? / Andrew G. Berg, Jonathan D. Ostry [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2011/sdn1108.pdf>

REFERENCES

Acemoglu, D. "Thoughts on Inequality and the Financial Crisis. Presentation at the American Economic Association Annual Meeting". <http://economics.mit.edu/files/6348>

Alesina, A., and Rodrik, D. "Distributive Politics and Economic Growth". *Quarterly Journal of Economics*, vol. 109, no. 2 (1994): 465-490.

Berg, A. G., and Ostry, J. D. "Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?". <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2011/sdn1108.pdf>

"Causes and Consequences of Income Inequality: a Global Perspective 2015". <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf>

Kumhof, M., and Ranciere, R. "Inequality, Leverage, and Crises". *IMF Working Paper*, no. 10/268 (2010).

Ofitsiyni sait Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Ofitsiyni sait Orhanizatsii ekonomichnoho spivrobitnytstva i rozvytku (OECD). <https://data.oecd.org/>

Rajan, R. G. *Fault Lines: How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2010.

"Rising Inequality: Youth and Poor Fall Further Behind – 2014". <http://www.oecd.org/social/OECD2014-Income-Inequality-Update.pdf>

УДК 336.713:005.962.131

КОНЦЕПЦІЯ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СЕРВІСУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

© 2015 СИНЯВСЬКА О. О.

УДК 336.713:005.962.131

Синявська О. О. Концепція оцінювання якості сервісу банківських установ

У наш час успішність діяльності банку та його конкурентоспроможність визначаються, перш за все, не цінними факторами, а якісними характеристиками, однією з яких є якість обслуговування споживачів банківських послуг. Тому існує необхідність у підвищенні якості банківських послуг. Відповідно, метою дослідження є розробка концепції оцінювання якості сервісу банківських установ із застосуванням економіко-математичних методів та моделей. У статті запропоновано основні методи та інструменти оцінювання якості сервісу банківських установ із урахуванням недоліків уже існуючих методів. Обґрунтовано неподільність таких процесів, як оцінювання та управління якістю. Побудовано концепцію оцінювання якості сервісу банківських установ. Досліджено, які системи беруть участь у процесі оцінювання та управління якістю послуг банківських установ, виконано опис існуючих зв'язків між даними системами. Також проведено аналіз взаємодії банківської установи із зовнішнім середовищем. Розроблена концепція дозволяє врахувати особливості надання банківських послуг в Україні та, як наслідок її реалізації, підвищити конкурентоспроможність банку на ринку.

Ключові слова: банк, банківська послуга, концепція, якість, нечітка логіка, оцінювання якості, управління якістю.

Рис.: 3. **Формул:** 1. **Бібл.:** 16.

Синявська Ольга Олександрівна – асистент, кафедра економічної кібернетики, Українська академія банківської справи Національного банку України (вул. Петропавлівська, 57, Суми, 40030, Україна)

E-mail: sinyavskaya.olya@gmail.com

УДК 336.713:005.962.131

Синявская О. А. Концепция оценивания качества сервиса банковских учреждений

В наше время успешность деятельности банка и его конкурентоспособность определяются, прежде всего, не ценовыми факторами, а качественными характеристиками, одной из которых является качество обслуживания потребителей банковских услуг. Поэтому существует необходимость в повышении качества банковских услуг. Соответственно, целью исследования является разработка концепции оценивания качества сервиса банковских учреждений с применением экономико-математических методов и моделей. В статье предложены основные методы и инструменты оценивания качества сервиса банковских учреждений с учетом недостатков уже существующих методов. Обоснована неделимость таких процессов, как оценивание и управление качеством. Построена концепция оценивания качества сервиса банковских учреждений. Показано, какие системы принимают участие в процессе оценивания и управления качеством услуг банковских учреждений, выполнено описание существующих связей между данными системами. Также проведен анализ взаимодействия банковского учреждения с внешней средой. Разработанная концепция позволяет учесть особенности предоставления банковских услуг в Украине и, как следствие её реализации, повысить конкурентоспособность банка на рынке.

Ключевые слова: банк, банковская услуга, концепция, качество, нечёткая логика, оценивание качества, управление качеством.

Рис.: 3. **Формул:** 1. **Библ.:** 16.

Синявская Ольга Александровна – асистент, кафедра экономической кибернетики, Украинская академия банковского дела Национального банка Украины (ул. Петропавловская, 57, Суми, 40030, Украина)

E-mail: sinyavskaya.olya@gmail.com

UDC 336.713:005.962.131

Syniavska O. O. Conception of Quality Assessment of the Banking Institutions' Services

Nowadays, success of the bank's activities and its competitiveness are not determined by price factors only, but, first and foremost, by qualitative characteristics, one of which is quality of the services, provided to consumers. There is therefore a need to improve the quality of banking service. Accordingly, this study is aimed to develop a conception of quality assessment of the banking institutions' services, making use of the economic-mathematical methods and models. The article suggests the basic methods and tools for quality assessment of the banking institutions' services, taking into account shortcomings of existing methods. Indivisibility of processes such as assessment and management of quality has been substantiated. A conception of quality assessment of the banking institutions' services has been developed. It has been displayed, what systems are involved in the process of assessment and management of quality of the banking institutions' services, a description of the relationships between these systems has been provided. An analysis of the interaction of banking institution with the external environment has been conducted as well. The developed conception allows to consider the peculiarities of providing banking services in Ukraine and, as result of its implementation, to enhance competitiveness of bank at the market.

Key words: bank, banking service, conception, quality, fuzzy logic, quality assessment, quality management.

Fig.: 3. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 16.

Syniavska Olga O. – Assistant, Department of Economic Cybernetics, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine (vul. Petropavlivska, 57, Sumy, 40030, Ukraine)

E-mail: sinyavskaya.olya@gmail.com